

Gülnaz Ayaz qızı Sarızadə
Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası, magistr
E-mail:sarizade.gulnaz7@gamil.com
UOT:336.1;JEL:H11;O23;G18.

Azərbaycan Respublikasının ixrac əməliyyatlarının kompleks təhlili

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan Respublikasının ixrac əməliyyatları, ixracın coğrafi və əmtəə strukturu təhlil edilmiş, ixrac potensialının mövcud vəziyyətinin qiymətləndirilməsi əsasında onun artırılması yolları göstərilmişdir. Tədqiqatın məqsədi Azərbaycanda ixracın kompleks təhlili əsasında cari vəziyyəti və mövcud problemləri müəyyən etməkdir. Buna nail olmaq üçün sistemli yanaşma, təhlil və sintez, statistik təhlil metodlarından istifadə olunmuşdur. Ölkənin xarici ticarətinin mühüm tərkib hissəsi olan ixrac əməliyyatlarının mövcud problemlərinin aşkarlanması və yaranma səbəblərinin müəyyən edilməsi, onların aradan qaldırılması ilə bağlı irəli sürülmüş təkliflərin tətbiqi əhəmiyyəti tədqiqatda öz əksini tapmışdır. İxracın həm çeşid, həm də coğrafi baxımdan zəif diversifikasiya olunması, qeyri-neft sektoru məhsullarının ixracda payının çox aşağı olması haqlı rəqabət mühitini təşkil edən səmərəli dövlət tənzimləməsinin və yüksək əlavə dəyər formalaşdıran ixrac əsaslı iqtisadiyyata transformasiyanın aparılmasının vacibliyi nəticə olaraq müəyyən edilmişdir. Tədqiqatın elmi yeniliyini Azərbaycanın ixrac potensialının müasir vəziyyətinin müəyyən edilməsinə sistemli və kompleks yanaşmanın tətbiq edilməsi təşkil edir.

Açar sözlər: ixrac, ticarət, diversifikasiya, qeyri-neft sektoru.

Giriş

Keçən 20 il ərzində Azərbaycanın sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşması, həyata keçirilən diversifikasiya siyasəti, müasir texnologiyalara əsaslanan və rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsal edən yüzlərlə müəssisənin fəaliyyətə başlaması, ölkəmizin xarici iqtisadi əlaqələrində müsbət meyillərə gətirib çıxarıb. Belə ki, xarici ticarət əlaqələrinin coğrafiyası genişlənməmiş, ticarətin əmtəə strukturu təkmilləşmişdir. Ölkəmizin xarici ticarət əlaqələrindəki uğurunun əsas səbəbləri Dünya Bankı tərəfindən təqdim edilmiş “Doing Business-2019” hesabatında aydın şəkildə göstərilib [11]. Hesabatda qeyd olunur ki, ticarət sahəsi üzrə ölkədə ciddi islahatlar aparılmış, həmin islahatların nəticəsi olaraq xarici ticarət təşkilatları üçün daha əlverişli biznes mühiti formalaşmış, gömrük nəzarəti və rəsmiləşdirilməsinin daha operativ, şəffaf tətbiq olunması ilə fiziki gömrük yoxlamaları minimuma endirilmiş, biznesin dövlət tənzimləmə mexanizminin səmərəliliyi artırılmış, resurslardan daha səmərəli istifadə olunmuşdur.

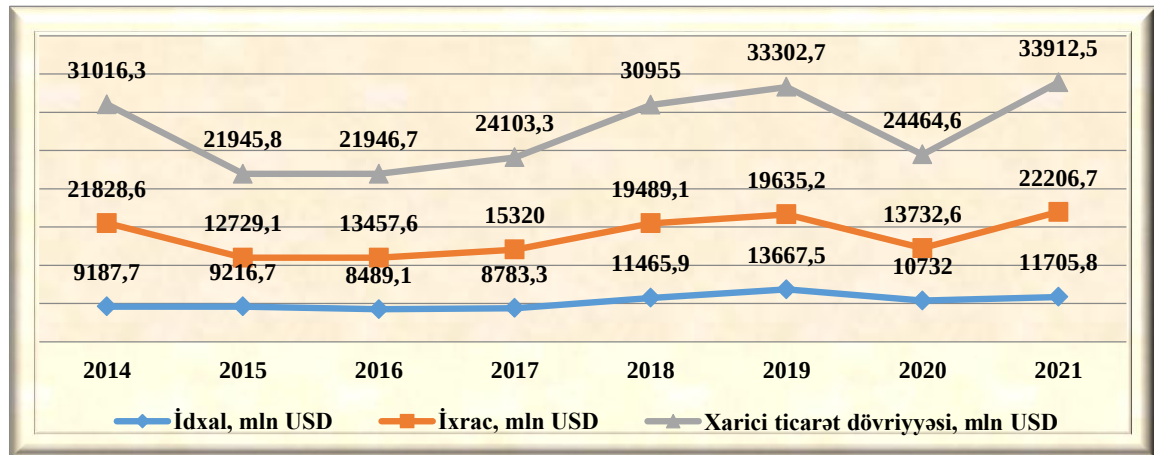
Azərbaycanda ixrac əməliyyatlarının müasir inkişaf səviyyəsi

Azərbaycanda son illərdə xarici ticarətin dinamikasında kəskin dəyişikliklər əsasən 2014-cü ildən sonra baş verdi. 2014-cü ilin sonunda dünya bazarlarında brend markalı neftin qiymətinin 62 ABŞ dollarına qədər düşməsi ölkəmizin xarici ticarətində bir sıra mənfi təsirlər doğurdu. Digər tərəfdən isə milli valyutanın kəskin dəyər itirməsi xarici ticarət göstəricilərinə təsir etdi və mövcud məqamları da qrafik birin əsasında baş verən dəyişikliklər ilə aydın şəkildə görə bilərik. Xüsusilə son beş ildə Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsinin həcmnin ən aşağı həddi 21.9 mlrd. ABŞ dolları (2015-2016-cı illər), ən yüksək həddi isə 33.9 mlrd. ABŞ dolları (2021-ci il) olub. Göstərilən zaman intervalında idxalın həcmi 9.2-11.7 mlrd. ABŞ dolları, ixracın həcmi isə 12.7-22.2 mlrd. ABŞ dolları olmuşdur. 2021-ci ildə 2015-ci

illə müqayisədə xarici ticarət dövriyyəsində 54.5%, ixracda 74.4%, idxalda 27% artım müşahidə edilmişdir.

Qrafik 1.

Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi.

Mənbə: Diaqram www.trademap.org. məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

2020-ci ildə həm idxal, həm də ixracın həcmi aşağı olmuşdur ki, bu da xarici ticarət dövriyyəsinin azalmasına səbəb olmuşdur. Təbii ki, bunun da səbəbi COVID-19 pandemiyasının təsiri ilə izah olunur. Pandemiya zamanı biznes və iqtisadiyyatda artan qeyri-müəyyən gözləntilər əsas ticarət tərəfdaşlarının iqtisadiyyatlarının daralmasına, potensial sifarişlərin azalmasına səbəb olub. Belə ki, ölkəmizdə 2020-ci ildə 2019-cu ilə nisbətən xarici ticarət dövriyyəsində 26.5%, ixracda 30.6%, idxalda isə 21.5% azalma olmuşdur. Yaranmış vəziyyətə operativ reaksiya verən Azərbaycan hökuməti qeyri-neft ixracının azalmasının qarşısının alınması məqsədilə stimullaşdırıcı və dəstəkləyici qərarlar qəbul etmişdir. Dünya bazarında neft və qazın idxal-ixracında olan durğunluğun aradan qalxması ilə 2021-ci ildə 2020-ci ilə nisbətən xarici ticarət dövriyyəsi 24.5% artmaqla 33912.5 mln. ABŞ dolları, ixracın həcmi 61.7% artmaqla 22206.7 mln. ABŞ dolları, idxalın həcmi isə 9.1% artmaqla 11705.8 mln. ABŞ dolları olmuşdur. Müvafiq dövr ərzində rezident və qeyri-rezidentlər vasitəsilə dünyanın 185 ölkəsi ilə xarici ticarət əlaqəsi qurulmuş, məhsul və xidmət ixracı 113 ölkə ilə aparılmış, 178 ölkədən isə məhsul və xidmətlər idxal edilmiş, xarici ticarət saldosu 10500.9 mln. ABŞ dolları dəyərində müsbət balansla malik olub.

Azərbaycanın xarici ticarətinin coğrafi strukturu

Bir ölkədə ixrac coğrafi baxımdan nə qədər çox şaxələnməmişdirsə, bu ticarət əlaqələrində yarana biləcək riskləri bir o qədər azaldır. Ona görə ki, məhsulu idxal edən ölkələrdə baş verən təbii fəlakətlər, siyasi proseslər, müharibələr, iqtisadi böhranlar zamanı ixracın coğrafi baxımdan diversifikasiyalanmış olması mümkün riskləri, eləcə də yarana biləcək təhlükələrin qarşısını almaqla, ölkənin iqtisadi fəaliyyətində yarana biləcək baryerləri aradan qaldırır. 2021-ci il ərzində ixrac əməliyyatlarının həyata keçirildiyi ilk 10-luğa daxil olan ölkələrə aiddir: İtaliya (41.6%), Türkiyə (12.7%), Rusiya (4.1), İsrail (4.0%), Xorvatiya (3.4%), Gürcüstan (3.0%), Almaniya (2.9%), Hindistan (2.7%), Portuqaliya (2.6%), Tunis (2.6%). İxrac fəaliyyətində bu 10 ölkə xüsusi çəkisi ən yüksək olmaqla, cəmi ixracın 76.6%-ni təşkil edir ki, bu da ixracın coğrafi baxımdan zəif şaxələndirilməsinin göstəricisidir. Neft sektoru üzrə ixrac olunan məhsullar ümumi ixracımızın 87.8%-ni təşkil edir. Bu kateqoriyaya daxil olan məhsulların ən çox ixrac olunduğu ölkə Türkiyə və İtaliyadır. Yerdə qalan digər

dövlətlər də əsasən neft və neft məhsulları ixracatımızda ilk 10-luqda yerlərini alıblar. Qeyri-neft sektoru üzrə 5 əsas ixrac ölkəsinə Rusiya, Türkiyə, İsveçrə, Gürcüstan, ABŞ daxildir. Ölkədə ixracı həyata keçirilən elektrik enerjisinin 87%-i Rusiya və Gürcüstana, qeyri-neft sektorunun əsas ixrac məhsullarından biri olan pomidorun 99.06%-i Rusiyaya, qızıl isə demək olar ki, tamamilə İsveçrəyə, fındıq ləpəsinin 90%-i İtaliya, Rusiya və Almaniyaya, xurmanın isə 90%-dən çox hissəsi Rusiyaya göndərilib. Qeyri-neft məhsullarının əsas ixracatçı ölkələrindən biri olan Rusiyadan asılılıq göstəricisi 36.66%, digər əsas ixrac ölkələrindən - İsveçrə, Gürcüstan, həmçinin Türkiyədən asılılıq səviyyəsi müvafiq olaraq 8.01%, 7.37% və 20.42%-dir. Gürcüstan, İsveçrə və Türkiyə - bu 3 ölkədən birgə asılılıq göstəricisi 35.81% təşkil etmişdir [10]. Beləliklə, yuxarıda aparılan təhlil göstərir ki, bu göstəricilər ixracın şaxələndirilməsi baxımından orta riskli göstəricilər olub, ixracın coğrafi baxımdan diversifikasiya edilməsini şərtləndirir. Belə ki, şaxələndirmənin aparılması ilə ixrac fəaliyyəti zamanı yaranan risklər azalacaq.

İxracatın zəif diversifikasiyalaşdırılması ixrac potensialının artırılmasının, həm coğrafi, həm də növ baxımından ixracın şaxələndirilməsinin vacibliyini əks etdirir. 2021-ci ilin cəmi ixracının 87.8%-i, dəyər ifadəsində 19.5 mlrd. ABŞ dolları neft sektorunun, 12.2%-i, dəyər ifadəsində 19.5 mlrd. ABŞ dolları qeyri-neft sektorunun payına düşmüşdür. Bu göstərici 2017-ci ildə neft sektorunda 89.9%, qeyri-neft sektorunda isə 10.1% olmuşdur. Qeyri-neft sektoru üzrə ixrac 2020-ci il ilə müqayisədə 2021-ci ildə 870 mln. ABŞ dolları və ya 47,2% artıb. Son illərdə qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafı sektor üzrə ixracda artım yaratsa da, qeyri-neft ixracının cəmi ixracdakı payında böyük dəyişiklik olmayıb. Təəssüflər olsun ki, ixracın neft sektorundan asılılığı kifayət qədər yüksəkdir. Digər bir problem hər iki sahə üzrə məhsul çeşidliliyinin zəif olmasıdır. Belə ki, neft-qaz sahəsində istehsal edilən məhsulların çeşid sayı məhduddur, beş əsas növdə istehsal edilən məhsul neft ixracında xüsusi çəkiyə malikdir. Həmin mallara emal prosesini keçməyən neft məhsulları, neft koksu (susuzlaşdırılmamış), təbii qaz, neftin emalından alınan mühərriklərin kerosin yanacağı və müxtəlif məqsədlərdən ötrü istifadə edilən qazoyllar aiddir.

Cədvəl 1.

Qeyri-neft sektorunun əsas ixrac məhsulları

Qeyri-neft sektoru üzrə əsas ixrac məhsulları, mln. ABŞ dolları ilə.	2017	2018	2019	2020	2021
Qeyri-neft sektoru	1538.0	1689.0	1954.0	1830.0	2700.0
Təzə meyvə	291.9	324.8	361.4	349.9	403.6
Xurma	90.9	114.5	104.7	91.6	125.9
Təzə tərəvəz	184.2	202.8	214.1	219.9	179.8
Pomidor (Tomat)	151.6	177.4	189.3	201.4	160.2
Fındıq ləpəsi	114.5	93.5	124.2	113.6	108.8
Şəkər	39.5	24.9	26.9	26.9	32.1
Pambıq lifi	32.6	79.5	122.4	131.9	208.0
Qızıl	125.4	118.0	172.4	205.6	202.5
Alüminium	51.2	71.4	84.6	63.7	75.5
Qara metallar və ondan hazırlanan məmulatlar	35.3	30.1	29.1	19.7	64.4
Elektrik enerjisi	51.0	65.6	76.8	59.8	69.3
İlkin formalı polietilen	75.4	74.4	64.0	46.4	95.8
İlkin formalı polipropilen		6.6	65.7	64.5	120.0

Mənbə: Cədvəl www.ereforms.gov.az. Məlumatları əsasında müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Qeyri-neft sektorunda isə ixrac mallarının növünün 1000-dən çox olmasına baxmayaraq, qeyri-neft ixracının 80%-ə qədəri cəmi 30 çeşiddə olan qeyri-neft sektoru

məhsul və xidmətlərinin hesabına reallaşdırılır. İxracatın zəif diversifikasiyalaşdırılmasını cədvəl 1-in təhlilindən də görə bilərik [2]. 2021-ci ildə qeyri-neft ixracının ümumi strukturunda birinci yerdə duran pambıq lifi 208.0 mln. ABŞ dolları dəyərində ixrac olunmaqla, qeyri-neft ixracında xüsusi çəkisi 7.7% təşkil etmiş, cəmi ixracatın 0,93%-i onun payına düşmüşdür. 2017-ci il ilə müqayisədə pambıq lifinin ixracında 6.7 dəfə artım yaranmışdır. Qızıl ixracının həcmi 202.5 mln. ABŞ dolları olmuş, qeyri-neft məhsulları üzrə ixracın quruluşunda 2-ci pillədə dayanmaqla qeyri-neft ixracının 7.5%-ni, cəmi ixracatın isə 0,91%-ni təşkil etmişdir. Qızıl ixracında isə 2017-ci illə müqayisədə 77.1 mln. ABŞ dolları dəyərində, yəni 6.1% artım olmuşdur. Pomidor (tomat) qeyri-neft ixracının strukturunda 3-cü yerdədir və ixracının həcmi 160.2 mln. ABŞ dolları dəyərində olmaqla, cəmi ixracatın 0,72%-ni, qeyri-neft ixracının isə 5.9%-ni təşkil edib. 2020-ci il ilə müqayisədə pomidorun ixracında 20.4% azalma qeydə alınmışdır. Pomidor ixracının bu dərəcədə kəskin azalması Rusiyanın yaratdığı süni maneələrlə bağlı olub. Yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, pomidorun 99.06%-i Rusiyaya ixrac olunur. Həmin ölkə tərəfindən qoyulan məhdudiyyətlər pomidor ixracımızın 1.3 dəfə azalmasına gətirib çıxarmışdır. Bu fakt bir daha təsdiq edir ki, ixracatımızın coğrafi baxımdan şaxələnməyə ehtiyacı vardır.

Respublika ixracının əmtəə strukturunun təhlili göstərir ki, ixracda yanacaq-enerji məhsulları və kənd təsərrüfatı xammalının xüsusi çəkisi getdikcə artmaqda davam edir ki, bu da dünyada ixracın inkişaf istiqamətlərinə tamamilə ziddir. Eyni zamanda, hazır məhsulun ixracında müəyyən qədər stabilləşmə də mövcuddur ki, bu da yenə dünya ixracatının əmtəə strukturuna uyğun deyil. Hazırda ölkəmizdə ixrac ediləndən daha çox ərzaq məhsulları idxal edilir ki, bu fakt özlüyündə ərzaq məhsullarına olan daxili ehtiyacların qarşılınması üçün potensial imkanlardan tam istifadə olunmadığını sübut edir. Beynəlxalq təcrübədə istifadə olunan məhsulların texnoloji baxımdan kateqoriyalarına fikir versək, Azərbaycan Respublikasından ixrac olunan məhsulların əksəriyyəti texnoloji nöqteyi-nəzərdən aşağı və orta-aşağı kateqoriyaya daxildir. Neft-qaz sektorunda istehsal olunan məhsullar, eləcə də qida sənayesinin məhsulları, tütün məmulatları, toxuculuq, tekstil sənayesi məhsulları və emal edilə bilməyən bütün xammalın istehsalı bu kateqoriyaya aid edilir. 2021-ci ildə cəmi ixrac olunan məhsullarımızın 90%-ə yaxını, qeyri-neft məhsullarının ümumi ixracının isə 50%-dən çoxunu aşağı texnoloji kateqoriyaya daxil olan mallar təşkil etmişdir. Orta texnoloji kateqoriyaya qara metallurgiya sənayesi, emal olunmuş neft məhsulları, plastmas və ondan əldə olunan məhsullar daxildir. Bu kateqoriyadan olan məhsullar ümumi ixracın 5-6%-ni, qeyri-neft sektorunun ixracının isə 40-45%-ni təşkil edir [1]. Maşınqayırma sənayesi, eləcə də elektronika məhsulları, kimya sənayesi, hava nəqliyyatı orta və yüksək texnoloji kateqoriyaya aid olan sahələrdir. Həmin kateqoriyadan olan məhsullar ixracatda çox cüzi bir hissəyə sahib olduğundan, ixracın cəmi 1-2%-nin orta və yüksək texnoloji kateqoriyaya aid edilən məhsullardan təşkil olunduğunu deyə bilərik.

Azərbaycanın xarici ticarət strategiyasında prioritet sahələrin məhsullarına dünya bazarında olan tələbat, milli iqtisadiyyatın özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq, ixrac potensialının maksimum səviyyədə reallaşdırılması istiqamətində müvafiq islahatlar aparılmaqdadır. Lakin, bütövlükdə, respublikada ixrac potensialının tarixən formalaşmış vəziyyətinə uyğun olaraq, neft və qaz sahəsi üzrə ölkə xammal ixracına istiqamətlənmişdir. Sonrakı pillələrdə yarım emal olunmuş məhsullar, yəni yarımfabrikatlar, sonuncu planda isə çox da paya malik olmayan hazır məhsullar dayanır. İxrac potensialının bu formada reallaşdırılması beynəlxalq təcrübəyə və nəzəri əsaslara istinadən, iqtisadi inkişafı orta və aşağı səviyyədə olan ölkələrə xas bir məsələdir. Sadalananlar olduqca ciddi məsələdir və

respublika ixracının əmtəə strukturunun böyük bir hissəsinin xammal-yanacaq məhsullarından ibarət olmasını və bunun da əsasının enerjidaşıyıcılarından təşkil edilməsini bir daha təsdiq edir. Yaxın gələcəkdə bu göstəricinin Xəzərin enerji ehtiyatlarının yeni əməkdaşlıqlar əsasında, potensial alıcılara daha çox nəql edilməsi sayəsində daha da artacağını demək real hesab olunur. Bu isə Azərbaycanın xarici ticarətində məhsul ixracını xammal faktorundan daha da asılı vəziyyətə salacaqdır. Digər tərəfdən, dünya təsərrüfatında neft və neft məhsullarının qiymətinin cüzi dəyişməsi xarici ticarətdən əldə edilən gəlirlərin həcminə öz ciddi təsirini göstərməkdədir. Əksər xarici tədqiqatçılar istənilən ölkənin xammal ixracına orientasiyasını həmin ölkə iqtisadiyyatı üçün ən böyük bəla hesab edirlər. Xammal ixracına orientasiya sənaye və xidmət sahələrinin inkişafında müəyyən maneələr yaradır. İxracda onun payının artması ilə ÜDM-də emal sənayesinin mütənasib olaraq bir o qədər də azalması dünyanın əksər ölkələrində qanuna uyğun hal kimi müşahidə edilir. Əlbəttə ki, bu cür struktur effektiv qəbul olunmamalıdır. Xarici ticarətin əmtəə strukturunu təkmilləşdirmək yolunda ilkin addım ixracda emal sənayesinin məhsullarının və hazır məhsulların payının getdikcə artırılması olmalıdır və bu yolda perspektivdə görüləsi işlər olduqca çoxdur. Buna görə də əmtəə və xidmətlərin ixrac strategiyasının dəyişdirilməsinə, xammalın emal prosesinə cəlb olunmasına, texnoloji baxımdan yüksək orta və yüksək kateqoriyaya daxil olan məhsul istehsalının təşviq edilməsinə ehtiyac vardır. Bu istiqamətdə xarici iqtisadi siyasətin reallaşdırılmasında vacib məqam əsas fəaliyyəti ixraca yönəlmiş müəssisə və təşkilatlara dövlət tərəfindən kömək və dəstəyin göstərilməsidir ki, o da öz növbəsində ixracı stimullaşdıran bütöv tədbirlər sistemi ilə mümkündür. Yeni sənaye ölkələrinin təcrübəsinə baxsaq, ixrac potensialı sahələrin bu formada dəstəklənməsi siyasəti effektiv olmaqla, həmin ölkələrin valyuta ehtiyatlarının artırılması zərurəti ilə birbaşa bağlı olub. Hazırkı dövrdə bu təcrübə bizim üçün də çox effektiv ola bilər, belə ki valyuta ehtiyatlarının daxil olması prosesinin sürətlənməsi üçün başqa alternativ yoxdur. Bütün bu deyilənlərdən də belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, rəqabətqabiliyyətli məhsulla xarici bazarlara çıxmaqla əlaqəli sahələrə dövlətin müəyyən köməyi zəruridir. Bu kömək birbaşa kömək - yəni güzəştli kreditlər, dotasiya və s., həmçinin dolayı - ixracın sığortalanması, ixrac mükafatlarının təqdim edilməsi, vergi güzəştləri vasitəsilə digər kömək formalarında ola bilər. Məsələn, dövlət ixracyönümlü müəssisələr üçün bu sahədə ixtisaslı kadrların hazırlanmasını öz öhdəliyinə götürməklə, onların xaricdəki fəaliyyəti üçün münbit siyasi və iqtisadi şəraiti yarada bilər.

Azərbaycanda iqtisadiyyatın dayanıqlılığının təmin edilməsində ixrac imkanlarının stimullaşdırılması mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi təsərrüfat subyektlərinin ixracın genişləndirilməsində daha fəal iştirakını təmin edir. Təkmilləşdirmə prosesi o halda daha yaxşı nəticələnər ki, ixracyönümlü subyektlər üçün ümumi vergi güzəştləri sistemi və onların maliyyə mənbələrinə çıxış imkanlarının artırılmasına bank-kredit dəstəyinin daha çevik formaları tətbiq olunsun. Həmçinin, kiçik və orta sahibkarlar üçün sağlam rəqabət mühitinin yaradılması, antiinhisar tədbirlərinin gücləndirilməsi önəmlidir. Bu məqsədə çatmaq üçün infrastruktur standartlara uyğun qurulmalı, logistika, nəqliyyat, telekommunikasiya, energetika ilə bağlı sahələr təkmilləşdirilməli, daxili və xarici ticarət üçün vacib olan digər infrastruktur sahələri, o cümlədən sertifikatlaşdırma mərkəzləri, sınaq laboratoriyalar və s. formalaşdırılmalıdır, inzibati və gömrük prosedurları sadələşdirilməlidir.

Nəticə

Azərbaycanın ixrac potensialının artırılması və onun reallaşdırılması üçün xarici ticarət fəaliyyətinin maksimum səviyyədə liberal hala gətirilməsi vacibdir. İxracın strukturunda hasilat sənayesinin üstün paya malik olması ixracda yüksək texnologiyalara əsaslanan emal

sənayesi məhsullarının ixracının artırılmasını zəruri edir. İxracın həm çeşid, həm də coğrafi baxımdan zəif şaxələndirilməsi, qeyri-neft sektoru məhsullarının ixracda payının çox aşağı olması haqlı rəqabət mühitini təşkil edən səmərəli dövlət tənzimləməsinin və yüksək əlavə dəyər formalaşdırıcı ixrac əsaslı iqtisadiyyata transformasiyanın aparılmasının vacibliyini müəyyən edir. Qeyri-neft idxalı üzrə kəsinin bağlanması məhz ixrac potensialının artırılması hesabına mümkündür. Qeyd olunan sahənin inkişafında stimullaşdırma tədbirlərinin dövlət proqramları və layihələri ilə bağlılığının təmin edilməsi önəmlidir və bununla bağlı islahatlar sistemi dərinləşdirilməlidir.

Ədəbiyyat

1. “Azərbaycanın xarici ticarəti 2021”, statistik məcmuə, DSK.
2. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi, “İxrac İcmalı” jurnalı, 2022/Yanvar/№1.
3. Azərbaycan Respublikasının ixrac imkanları və ixrac potensialının stimullaşdırılmasının bəzi aspektləri. Audit jurnalı. Cild 18, № 4, 2017.
4. Qalib Qafarlı, “Azərbaycan Respublikasının ixrac potensialının stimullaşdırılması mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi”, fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı.
5. Ölkənin ixrac potensialının stimullaşdırılmasına dair bəzi nəzəri baxışlar. Beynəlxalq hüquq və integrasiya problemləri. – 2016. № 1(45).
6. Features and directions of improvement of state support mechanisms for exports in the post-crisis period, Scientific reviews of Azerbaijan State University of Economics. Year 8, V.8, 2020.
7. John Wakeman-Linn, Paul Mathieu “Oil Funds and Revenue management in transition economies: The case of Azerbaijan and Kazakhstan”, IMF: 2018
8. Michaely, Michael “Export and Growth: An Empirical investigation”, Journal of Development Economics Vol.4.
9. Steve Suranovic, “International Trade: Theory and Policy”, 2018
10. <http://www.stat.gov.az>
11. <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2021>
12. <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Гюльназ Аяз кызы Сарызаде

Комплексный анализ экспортных операций Азербайджанской

Резюме

В статье анализируются экспортные операции Азербайджанской Республики, географическая и товарная структура экспорта и пути его увеличения на основе оценки текущего состояния экспортного потенциала. Цель исследования - определить текущую ситуацию и существующие проблемы на основе всестороннего анализа экспорта в Азербайджане. Для достижения этого использовались системный подход, анализ и синтез, методы статистического анализа. В исследовании отражена важность выявления актуальных проблем экспортных операций, являющихся важной составляющей внешнеэкономической деятельности страны, и определения их причин, значимость использования предложений по их устранению. Слабая диверсификация экспорта как по номенклатуре, так и по географии, очень низкая доля продукции ненефтяного сектора в экспорте и важность эффективного государственного регулирования, создающего справедливую конкурентную среду, и перехода к экспортно-ориентированной экономике, создающей высокую добавленную стоимость. в результате была определена стоимость.

Научная новизна исследования заключается в применении системного и комплексного подхода к определению современного состояния экспортного потенциала Азербайджана.

Ключевые слова. экспорт, торговля, диверсификация, нефтегазовый сектор.

Gulnaz Ayaz Sarizade

Comprehensive analysis of export operations of the Republic of Azerbaijan

Summary

The article analyzes the export operations of the Republic of Azerbaijan, the geographical and commodity structure of exports and the ways to increase it based on the assessment of the current situation of the export potential. The purpose of the research is to determine the current situation and existing problems based on a comprehensive analysis of exports in Azerbaijan. To achieve this, systematic approach, analysis and synthesis, statistical analysis methods were used. The importance of identifying the current problems of export operations, which are an important component of the country's foreign trade and determining their causes, the significance of the using of the proposals regarding their elimination is reflected in the research. The poor diversification of exports both in terms of variety and geography, the very low share of non-oil sector products in exports and the importance of effective state regulation that creates a fair competitive environment and transformation to an export-based economy that creates high added value have been determined as a result. The scientific novelty of the research is the application of a systematic and complex approach to determining the current state of Azerbaijan's export potential.

Keywords. export, trade, diversification, non-oil sector.

Elmi redaktor: i.e.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 23.01.2023.

Çapa qəbul olunub: 02.02.2023.